

ТИПИ ЗАСТАРІЛИХ СЛІВ У СКЛАДІ ПАСИВНОЇ ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Рокитянська Г.В., гр. МЕ-12

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Руденко С.М.
Харківський державний університет харчування та торгівлі

Пасивна лексика сучасної української літературної мови складається зі слів, що вже (або ще) рідко вживаються. Це неологізми та застарілі слова. До останніх належать історизми та архаїзми.

Історизми – це назви осіб за соціальним станом та сферою діяльності певного історичного періоду, реалій стародавньої культури, предметів побуту, застарілі слова, у яких у сучасній мові немає відповідників. Наприклад, *кріпак, вельможа, соцький, поміщик, князь, бурмистр, цехмістер, будьоновець, непман; десятник, осавул, унтер, вїйт* (назви колишніх урядових і військових чинів, посад, звань); *волость, ратуша* (неіснуючі у наш час установи); *кольчуга, меч, гаківниця, мушкет, щит, ятаган, рало, соха, рогатина, пістоль* (назви старовинної зброї, амуніції, знярядь); *бондар, дїгтяр, кожум'яка, гутник, гамарник, смолій, коцар, лимар, каретник, гонтар, ситник* (назви колишніх професій); *намітка, плахта, кирея, жупан, кунтуш, чумарка, лїврея, кацавейка, каптур* (назви старовинного одягу); *золотник, дукач, катеринка, лікоть, аришин, сажень, осьмак, гривеник, шаг, корець, копа* (назви старовинних монет, грошових одиниць, одиниць виміру), *панщина, земство, подушне, магдебурзьке право, досвітки, справляти колодія* (суспільні явища, обряди, ритуали).

Архаїзми (від гр. *archaios* «стародавній») – це витіснені іншими синонімами назви понять, що існують і в наш час. Наприклад, чадо – дитина, отчий – батьківський, ректи – говорити, перст – палець, боян – співець, отверзтися – розкритися, глаголити – говорити, град – місто, десниця – права рука (архаїзми старослав'янського походження), вікторія – перемога (архаїзм-запозичення), аероплан – літак, податель – заявник, возгордиться – пишатися, когерес – спадкоємець, кокош – курка, штука – мистецтво.

Застарілі слова можна знайти в численних грамотах, Євангеліях, Ізборниках, патериках, мінеях, повчаннях, житіях, інших історичних джерелах, датованих починаючи з XI ст., але в сучасній українській мові вони вживаються переважно в художніх творах, написаних на історичні теми, надаючи їм колориту та достовірності, або в наукових творах мовно-історичного характеру, у яких аналізуються мовні явища певного періоду української історії.